

Joan Coderch

Psicoanàlisi i neurociència

► Una idea molt generalitzada entre el públic culte ha estat que la psicoanàlisi i les investigacions i estudis sobre la fisiologia i funcionament del cervell, el que en diem ara *neurociència*, són dues disciplines científiques totalment diferents. I no tan sols les persones no professionals de la psiquiatria i la psicologia ho han cregut així, sinó que aquesta idea també l'ha sostinguda un gran nombre d'analistes. I podem dir que, de fet, fins fa poc han tingut, almenys, gran part de raó. Els procediments emprats en les investigacions del funcionament del cervell eren, fins fa no gaire més d'un parell de decennis, massa elementals per a l'estudi del cervell que en podem dir l'àmbit somàtic i sols servien per poder afirmar que determinades lesions cerebrals donaven lloc a déficits concrets, ja fossin sensorials, cognitius, del llenguatge o motors. Però en els darrers temps les coses han canviat radicalment. Els descobriments de la biologia molecular i de les tècniques d'imatge per a l'estudi del cervell han permès captar-ne el funcionament i enllaçar-lo amb l'experiència subjectiva d'un ésser humà, és a dir, amb allò que aquest està sentint i vivint en el moment en què l'experimentador observa, amb les tècniques d'imatge, allò que està succeint en els circuits neuronals, de manera que podem dir que és possible veure els sentiments, els estats d'ànim i les fantasies d'una persona tal com s'estan construint en el cervell. I també podem comprovar les modificacions en els nivells dels neurotransmissors després de determinades experiències emocionals, o després d'una o diverses sessions de terapèutica analítica, etc.

Això ha fet que, avui en dia, aquesta separació que abans he esmentat entre psicoanàlisi i neurociència s'hagi anat reduint, de manera que en l'actualitat s'està establint una connexió entre l'una i l'altra. De fet, des de 1990, s'han anat celebrant, en diverses ciutats d'Europa i Amèrica, reunions i simposis amb la *neuropsicoanàlisi* com a tema, en els quals s'apleguen i dialoguen neurofisiòlegs i psicoanalistes. Des del 2000 es publica una revista científica amb aquest mateix títol, *Neuro-Psychoanalysis*, i també s'han publicat diversos llibres sobre aquest assumpte. Allò a què els psicoanalistes i els neurofisiòlegs interessats en la vinculació entre aquestes dues disciplines han dedicat una atenció preferent ha estat la investigació de l'experiència subjectiva, mitjançant la uti-

lització de les més avançades tècniques d'imatge. Aquestes investigacions s'han concretat en qüestions com ara la consciència, la memòria, les emocions i motivacions, l'especialització i diferenciació dels hemisferis cerebrals, la construcció del cervell a partir de la interacció entre la genètica i les influències ambientals, els somnis, les al·lucinacions, la relació entre la ment i el cervell, etc. L'opinió dels qui participen en aquests diàlegs i investigacions conjuntes entre neurofisiòlegs i psicoanalistes és que poden aprendre els uns dels altres, que la neurociència ensenya coses a la psicoanàlisi i que la psicoanàlisi també n'ensenya a la neurociència. D'una manera resumida, el que els psicoanalistes anomenem el *món intern*, és a dir, el conjunt de sentiments, emocions, fantasies, desigs, representacions mentals, etc. —tant conscients com inconscients— que constitueixen el nostre camp d'estudi està rebent, en moment actual, una nova i esclaridora llum per part de la neurociència, i la neurociència troba, també, un suport de les seves hipòtesis en les experiències psicoanalítiques.

Entre les moltes qüestions que sorgeixen de la interrelació de la psicoanàlisi amb la neurociència em sembla extraordinàriament interessant la que fa referència a la memòria. Avui en dia, la neurociència ens diu que el concepte més precís de memòria és aquell segons el qual *la memòria és la influència del passat en el present*. D'una manera o altra, totes les nostres experiències passades i tot el que constitueix el nostre pretèrit estan exercint una forta acció en el nostre present. Doncs bé, des d'aquesta perspectiva, podem dir que Freud fou un avançat en les investigacions sobre la memòria, que tanta importància estan adquirint en el moment actual. Freud va fer el genial descobriment que els seus pacients repetien en la relació amb ell —com també amb els qui seguien el seu mètode— les fantasies, desigs, emocions, conflictes, etc. que havien experimentat en les relacions amb les primeres figures amb qui es van relacionar en llur infantesa, o sia, amb els pares o llurs substituïts. Per tant, el passat dels seus pacients estava configurant la relació present amb l'analista. Aquest fenomen és el que va denominar *transferència*. *Transferència* és un mot constituït pel verb *fero* —d'arrel comuna a les llengües grega (*phoreō*) i llatina—, que significa 'portar', 'transportar', i per la preposició llatina

trans, que significa 'a l'altre costat de', 'més enllà'. Per tant, *transferència* significa 'acció de portar més enllà', 'de portar quelcom a una altra banda', 'de transportar'. De manera que Freud descobrí aquesta influència del passat en el present, en veure que els seus pacients portaven més enllà —a la relació amb ell— les experiències emocionals, desigs, conflictes, etc. que havien viscut amb llurs pares. Així, els conflictes intrapsíquics viscuts en la infantesa, que havien quedat reprimits i que donaven lloc a símptomes i perturbacions psíquiques, es reproduïen en la relació amb l'analista, i llavors podien ser compresos i portats a la consciència del pacient, la qual cosa en facilitava la dissolució. El conjunt de totes les experiències reprimides queden incloses en el que s'anomena, en la terminologia psicoanalítica, l'*inconscient reprimit*, que ha estat sempre el camp que centra l'interès de la psicoanàlisi.

En el moment en què Freud descobrí el fenomen de la transferència, però, no es coneixia altra memòria que la que ara, per distingir-la d'altres tipus de memòria, denominem *memòria declarativa* o *explícita*, i per tant no va poder avançar per aquest camí. La memòria declarativa o explícita és la que tots coneixem per nosaltres mateixos, sense més esbrinaments. És la memòria que ens serveix per guiar-nos en la nostra vida i per evocar, quan ens és possible, les coses que necessitem recordar. Per això parlem, també, de memòria *evocativa*. Ara bé, en els darrers decennis les investigacions de la neurociència han posat al descobert l'existència de diferents sistemes de memòria, amb diferents localitzacions cerebrals. No és aquest el lloc per descriure aquestes diverses formes de memòria, però el que sí que cal subratllar, perquè ha estat de gran interès per a la psicoanàlisi, és el descobriment que tots els sistemes o formes de memòria s'agrupen en dos grans blocs: la memòria explícita o declarativa, i la *memòria implícita* o *no declarativa*. Aquelles experiències o coneixements, etc. que formen la memòria declarativa poden ser conscients o inconscients, i el conjunt d'aquests últims constitueix, com hem dit, l'*inconscient reprimit*. L'edifici teòric de la psicoanàlisi sempre havia estat construït sobre la base de la memòria declarativa, l'única que es coneixia fins als darrers decennis del segle passat. Però ara la neurociència ens

na confirmat quelcom que els psicoanalistes sempre havíem intuït sense una base segura en la qual recolzar-nos: l'existència d'un inconscient format per experiències, sensacions, sentiments, etc. que sempre han estat inconscients, sense haver estat reprimits, o sia, l'existència d'un inconscient no reprimint. La memòria no declarativa o implícita és una memòria constituïda per experiències, pautes de comportament, habilitats psicomotrius, etc. que mai no han estat conscients sense haver estat reprimides, o bé que després d'haver estat conscients han deixat de ser-ho, no pas per repressió a causa de conflictes intrapsíquics, sinó perquè ja no són necessàries com a records conscients i queden automatitzades. Per exemple, quan hom ha après a anar en bicicleta, ja pot anar-hi ben distretament, pensant en qualsevulla cosa, sense necessitat de parar esment en els moviments necessaris per servir l'equilibri. De fet, hom tampoc no podria reproduir aquests moviments d'una manera conscient, encara que s'ho proposés. El mateix podem dir pel que respecta a l'acció de nedar, etc. A causa del fet que en aquest inconscient hi ha emmagatzemats aprenentatges, pautes psicomotrius, reflexos condicionats, esquemes de comportament, etc., parlem, també, d'inconscient de procediment i de memòria de procediment. Ara sabem que la utilització de tots dos sistemes de memòria, la declarativa i la de procediment, és la regla habitual en el comportament humà, amb predomini de l'una o de l'altra segons les diverses situacions. Aquests darrers conceptes d'inconscient no reprimint i memòria de procediment han

ampliat, en gran mesura, el camp de comprensió i d'acció de la psicoanàlisi. Ara diré alguna cosa sobre això.

Els estudis de la relació nadó-pares (un altre camp de vinculació interdisciplinària de la psicoanàlisi) han posat de relleu que el nadó, des del moment mateix del naixement, capta els efectes que els estímuls que provenen d'ell mateix produeixen en els pares; adapta el signes que emet —plor, gesticulació, balbuceig, somriure, etc.— a les respostes que necessita dels pares per a la gratificació de les seves necessitats; percep la reacció que aquesta nova emissió origina en ells i modifica les pautes de comportament per a una nova emissió, etc. D'aquesta manera, va construint un equip d'experiències que, en cada ocasió, li permet configurar el comportament més favorable per a la satisfacció de les seves demandes. Aquestes experiències interactives són progressivament interioritzades, de tal manera que donen lloc a representacions mentals que actuen com a pautes o esquemes que aporten significat i respostes a les situacions del món exterior i, per tant, organitzen les relacions amb les persones que l'envolten. Això no s'acaba en la infantesa, sinó que, encara que amb menys intensitat, continua durant tota la vida, de manera que l'equip de respostes interactives amb els estímuls que el subjecte es troba en la relació amb el món exterior i amb els altres va augmentant i, alhora, solidificant-se. Doncs bé, aquestes experiències i aquestes respostes davant de les situacions diverses que poden presentar-se, especialment en la interacció amb els altres, queden configurades en la memòria implí-

ta o de procediment, i per això constitueixen el que avui en dia s'anomena *coneixement relacional implícit*. En tot moment, la interacció del subjecte amb altres éssers humans reactiva aquestes pautes de relació que es desencadenen de forma pre-reflexiva, de manera que conformen l'estil habitual del subjecte d'organitzar el seu tracte amb el món que l'envolta. Per tant, podem dir que el conjunt d'aquestes pautes de relació, guardades en la memòria de procediment, constitueixen el mode habitual dels subjectes de tractar amb els altres.

A causa del que acabo de dir, ara sabem que en la situació analítica no sols ens trobem amb el fenomen de la transferència a què m'he referit, el qual podem anomenar clàssic o tradicional —és a dir, la transferència com a repetició de les fantasies, emocions, conflictes intrapsíquics, etc.—, que l'analitzat ha viscut a la infantesa en la relació amb els seus pares, germans, etc. i que es troben en l'inconscient reprimint—, sinó que també ens trobem amb la manera com el pacient organitza la situació analítica d'acord amb totes les experiències i pautes de relació que emergeixen de la seva memòria de procediment. Això permet als analistes una comprensió més aprofundida de totes les vicissituds i experiències per les quals llurs analitzats han passat al llarg de la vida, i els facilita prestar-los l'ajut que necessiten. Aquest descobriment, doncs, de la memòria de procediment ha enriquit considerablement el camp d'acció dels psicoanalistes enfront de llurs analitzats, i és un clar exemple de les vinculacions de la psicoanàlisi amb la neurociència ■

Joan Coderch

	<p>psicoanàlisi</p> <p>Creença i imaginació RONALD BRITTON Monografies de Psicoanàlisi i Psicoteràpia 13,5 x 20,5 cm. 260 pàgs. Rústica amb solapes 26,00 € - Ref. 105828.1 Britton ens planteja diversos interrogants: quina és la relació entre creença i coneixement? Quin lloc ocupa la imaginació en el pensament? Les fantasies es viuen com a fets o com a possibilitats? Com es relacionen entre si les nocions d'objectivitat i de subjectivitat?</p>		<p>Els fets immaterials ROBERT CAPIER Monografies de Psicoanàlisi i Psicoteràpia 13,5 x 20,5 cm. 254 pàgs. Rústica 17,95 € - Ref. 103672.1</p>
	<p>Rplegaments psíquics JOHN STEINER Monografies de Psicoanàlisi i Psicoteràpia 13,5 x 20,5 cm. 254 pàgs. Rústica 16,56 € - Ref. 103676.1</p>		<p>Escrits metapsicològics SIGMUND FREUD Edicions 62 - 11,5 x 18,5 cm. 208 pàgs. 21,00 € - Ref. 106473.1</p>
	<p>Més enllà del principi de plaer SIGMUND FREUD Compilació i traducció: Pere Folch Monografies de Psicoanàlisi i Psicoteràpia 14,5 x 21 cm. 182 pàgs. Cartone 10,23 € - Ref. 103510.1</p>		<p>Elements bàsics de Psicoteràpia Psicoanalítica RAMON BASSOLS Grup del Llibre / 15 x 21 cm. 220 pàgs. Rústica 25,00 € Ref. 103910.1</p>